

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΦΟΡΕΙΑ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΠΟΛΗΣ ΑΘΗΝΩΝ

Ταχ. Δ/ση: Μακρυγιάννη 2-4,
117 42 Αθήνα
Τηλέφωνο: 2109238747 (εσωτ. 460)
Τηλεομοιοτυπία (Fax): 2109239023
Πληροφορίες: Στ. Ασημακοπούλου

ΠΡΟΣ: ΥΠ.ΠΟ.Α.
ΓΔΑΠΚ-ΔΙΠΚΑ
Τμήμα Προϊστορικών και
Κλασικών Αρχαιοτήτων,
Χώρων, Μνημείων και
Αρχαιολογικών Έργων.

ΘΕΜΑ: Έγκριση ή μη απαλλοτρίωσης του ακινήτου, το οποίο βρίσκεται επί των οδών Αρδηττού, Θωμοπούλου, Κούτουλα και Κεφάλου στο Ο.Τ. 13/53 του Δήμου Αθηναίων, στην περιοχή Μέτζ, έκτασης εμβαδού 1.390,70μ.², φερόμενης ιδιοκτησίας της εταιρείας Αρσινόη Α.Ε. και των κ.κ. Λητούς συζ. Κων/νου Φύσα, Μαρίας Κων/νου Φύσα, Ελένης συζ. Χρ. Ηλιάδη, Περικλή Λίβα του Βασιλείου, Βασιλικής συζ. Χρ. Ηλιάδη, Θεοδώρου Λίβα του Περικλέους, Περικλή Λίβα του Δημητρίου, Ευγενίας χ/ας Δημητρίου Λίβα, Αλεξάνδρου Λίβα του Δημητρίου, Κοσμά - Αλεξίου Λιβανού, Ελένης θυγ. Ιωάν. Γρύλλου, Μαρίας συζ. Μιχ. Οικονόμου, Φωτεινής χ/ας Εμ. Αργυράκη.

Σας υποβάλουμε το φάκελο της υπόθεσης που αναφέρεται στο θέμα, προκειμένου να εισαχθεί στο Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο για την κατά νόμον γνωμοδότηση και σας γνωρίζουμε τα εξής:

Ιστορία του τόπου, πηγές.

Ο Πausanías (1, 19, 6) αναφέρει ότι στην περιοχή που ονομάζεται Άγραι υπήρχε ναός αφιερωμένος στην Αρτέμιδα Αγροτέρα. Ο αρχαίος ναός οικοδομήθηκε περί τα μέσα του 5^{ου} αι. π.Χ. [I. Mylonas-Shear, «Kallikrates», *Hesperia* 32 (1963), 398· J. Travlos, *Bildlexicon zur Topographie des antiken Athen*, Tübingen 1971, 113· K.V. von Eickstedt, «Bemerkungen zur Ikonographie des Frieses von Ilissos-Tempel», στο W. Coulson, O. Palagia et al. (επιμ.), *The Archaeology of Athens and Attica under the Democracy*, Oxford 1994, 109 για κάπως νεότερη χρονολογία (445-440)] και είχε αρκετές ομοιότητες στις αρχιτεκτονικές του λεπτομέρειες με το ναό της Αθηνάς Νίκης στην Ακρόπολη. Εικάζεται ότι ο Καλλικράτης οικοδόμησε αυτόν το ναό με το ίδιο σχέδιο, σύμφωνα με το οποίο αργότερα κατασκεύασε και το ναό της Νίκης.

Επίσης, γραπτή αναφορά για το χώρο υπάρχει σε χειρόγραφο του 15ου αι., της αυτοκρατορικής βιβλιοθήκης της Βιέννης (*Cod. Theologicus IV. CCII*, αντιγραφή G. Myller, πρώτη δημοσίευση: W. M. Leake, *The Topography of Athens and the Demi*, London 1821, τόμ.1, appendix V). Άλλες πληροφορίες προέρχονται από περιηγητές, ιστορικούς του 16ου αι. και εντεύθεν, όπως από τους de Dreux [R. P. Robert de Dreux, *Voyage en Turque et en Grece* (1665-1669), Paris 1925, σ. 144-145], Babin (J. P. Babin, *Relation de l'etat present de la ville d'Athenes, ancienne capitale de la Grece*, Lyon 1674), Marquis de Noitel το 1674, Wheler (G. Wheler, *A Journey into Greece*, London 1682), Coronelli (V. Coronelli, *Antica e moderna citta d'Atene dedicate dal P. Coronelli all'illustriss. Sig. Cristino Martinelli, Partitio*, Venice 1687), Spon (J. Spon, *Voyage d'Italie, de Dalmatie, de grece et du Levant faix aux annees 1675 et 1676*, Lyon 1678), Pococke (R. Pococke, *A Description of the East and Some other Countries II*, London, 1745, τόμ. 2, σ. 167, πίν. LXXIV), Stuart και Revett (J. Stuart - N. Revett, *Antiquities of Athens*, 2η έκδ., London 1825, τόμ. I, κεφ. 2), Πιττάκη (K. S. Pittakys, *L'ancienne Athènes ou la description des Antiquités d'Athènes et de ses environs*, Athènes 1835), Sommer (J. Sommer, τοπογραφικό σχέδιο: *Athenes et ses Environs*, Μόναχο 1840), Laborde (L. Laborde, *Documents sur l'Histoire et les Antiquités d'Atenes, και Athènes aux XV, XVI, XVII siècles*, Paris 1854), Ραγκαβή (Α. Ρ. Ραγκαβής, *Τοπογραφικά των Αρχαίων Αθηνών*, Αθήνα 1888), Καμπούρογλου (Δ. Καμπούρογλου, *Αι Αθήναι κατά τα Έτη 1775-1795*, Αθήνα 1931).

Είναι αυτές οι μαρτυρίες που οδήγησαν το 1897 τον Α. Σκιά στην πρώτη επίσημη ανασκαφή του χώρου (Α. Σκιάς, «Ανασκαφαι παρά τὸν Ἴλισόν», *ΠΑΕ* 1897, 73-85) και τον προσδιορισμό της θέσης του ναού με αυτή των Stuart και Revett. Η ταύτιση και η θέση του αρχαίου ναού, αποτελεί μέχρι και σήμερα αντικείμενο έρευνας, καθώς μεταξύ των μελετητών υπάρχει διχογνωμία ως προς την ταυτότητα του μικρού ιωνικού «ναού του Ιλισού». Από ορισμένους θεωρήθηκε ως το Μητρόων εν Άγραις και από άλλους (μεταξύ αυτών και Dörpfeld) ως ο ναός της Αγροτέρας Αρτέμιδος (J. Travlos, *Bildlexicon zur Topographie des antiken Athen*, Tübingen 1971, 112). Δεν μπορεί, ωστόσο, να αποκλεισθεί η ελκυστική πιθανότητα συλλατρείας των δύο θεαινών στο «ναό του Ιλισού». Η ανεύρεση μίας ομάδας τάφων, από τους οποίους σώζονταν σε καλή κατάσταση περίπου οι 35, οδήγησε τον Τραυλό στην υπόθεση ότι ο ναός αυτός είχε χρησιμεύσει ως κοιμητηριακός (J. Travlos, *Bildlexicon zur Topographie des antiken Athen*, Tübingen 1971, 314).

Κατά τη δεκαετία του 1960, σε σωστική ανασκαφή για τη διάνοιξη της λεωφόρου Αρδηττού, εντοπίστηκε **τμήμα αναλήμματος**, που σώζεται μέχρι σήμερα στο πρανές του

βράχου, το οποίο ο ανασκαφέας Ι. Τραυλός θεώρησε ως τμήμα του περιβόλου του ναού της Αγροτέρας Αρτέμιδος, **άποψη η οποία σήμερα επανεξετάζεται.**

Ιστορικό της υπόθεσης

Το ακίνητο, το οποίο βρίσκεται επί των οδών Αρδηττού, Θωμοπούλου, Κούτουλα και Κεφάλου στο Ο.Τ. 13/53 του Δήμου Αθηναίων, στην περιοχή Μέτς, εντάσσεται σε τομέα περιορισμού υψών (ΦΕΚ 53/Δ'/1975, τομέας 3), όπου ο μέγιστος αριθμός επιτρεπόμενων ορόφων είναι τρεις (3) και το μέγιστο επιτρεπόμενο ύψος είναι έντεκα (11) μέτρα. Στο ακίνητο διαμορφώνονται οι εξής φερόμενες ιδιοκτησίες: **αρ. 1 και 2**, φερόμ. ιδιοκτ.: εταιρεία Αρσινόη Α.Ε. και Λητώ σύζ. Κων/νου Φύσα, Μαρία Κων/νου Φύσα, Ελένη σύζ. Χρ. Ηλιάδη, αρ. 3, φερόμ. ιδιοκτ.: Περικλής Λίβας του Βασιλείου, Βασιλική σύζ. Χρ. Ηλιάδη, Θεόδωρος Λίβας του Περικλέους, Περικλής Λίβας του Δημητρίου, Ευγενία χήρα Δημητρίου Λίβα, Αλέξανδρος Λίβας του Δημητρίου, αρ. 4, φερόμ. ιδιοκτ.: Κοσμάς - Αλέξιος Λιβανός, **αρ. 5**, φερόμ. ιδιοκτ.: Ελένη θυγ. Ιωάν. Γρύλλου, Μαρία σύζ. Μιχ. Οικονόμου, Φωτεινή χήρα Εμ. Αργυράκη.

Το θέμα της απαλλοτρίωσης του ακινήτου, όπου τοποθετείται ο αρχαίος ναός της Αρτέμιδος Αγροτέρας, εξετάστηκε για πρώτη φορά από το Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο (ΚΑΣ) του ΥΠΠΟ στη συνεδρίαση της 7ης Ιουλίου το 1964, εν όψει του τότε συζητούμενου σχεδίου πόλεως, με σκοπό την διαμόρφωσή του σε αρχαιολογικό χώρο ελεύθερο και επισκέψιμο. Τότε αποφασίστηκε η απαλλοτρίωση του χώρου και η απελευθέρωσή του από οικοδομές, **(Πράξις 44 της 7ης Ιουλίου 1964: συνημ. αρ. 1 και 1α-1γ).**

Έκτοτε το θέμα της απαλλοτριώσεως του ακινήτου επανήλθε επανειλημμένως, προς συζήτηση στο ΚΑΣ. Στην υπ' αριθμ. 14/13-4-1993 Συνεδρία του Κεντρικού Συμβουλίου **(ΚΑΣ Πράξη 14/13-4-1993: συνημ. αρ. 2)**, αναφέρεται ότι αν και η απόφαση για την απαλλοτρίωση δεν υλοποιήθηκε, εντούτοις η περιοχή προστατεύεται από την Αρχαιολογική Υπηρεσία βάσει κηρύξεως με την οποία χαρακτηρίστηκε (1960) η κοίτη του Ιλισού ως Αρχαιολογικός χώρος με ζώνες προστασίας 50μ. εκατέρωθεν αυτής **(ΦΕΚ αρ. φύλλου 94/27-2-1960: συνημ. αρ. 3).**

Το 1994 και μετά από ομόφωνη γνωμοδότηση του Κεντρικού Αρχαιολογικού Συμβουλίου, όπως αυτή διατυπώθηκε στην υπ' αριθμ. **23/26-7-94** Συνεδρία, εκδόθηκε η υπ' αριθμ. **(ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ03/40555/2048/11-8-1994: συνημ αρ. 4)** Υπουργική Απόφαση με την οποία ορίστηκε η διενέργεια ανασκαφικής έρευνας στο υπό

απαλλοτριώση ακίνητο, προκειμένου να διαπιστωθεί εάν σώζονται κατάλοιπα αρχαίων μνημείων.

Σε εφαρμογή της ως άνω συνημμένης αρ. 4 Υπουργικής Απόφασης η αρμόδια του χώρου Γ΄ Εφορεία Προϊστορικών & Κλασικών Αρχαιοτήτων, διενήργησε ανασκαφική έρευνα, από την οποία διαπιστώθηκε ότι ο ναός είναι μνημειακά σχεδόν ανύπαρκτος. Τα κατάλοιπα, τα οποία είχαν αποκαλυφθεί από τον Σκιά είχαν εξαφανισθεί εξαιτίας σειράς λόγων, όπως είναι η διάνοιξη της παλαιάς οδού Αρδηττού, η κατασκευή αγωγών κοινής ωφελείας οργανισμών (ΟΤΕ, ΔΕΗ, κ.α.), η κατασκευή οικιών στις αρχές του 20^{ου} αι., και η διάνοιξη της οδού Κούτουλα. Ωστόσο, εντοπίστηκε και καθαρίστηκε εκ νέου το νεκροταφείο των υστερορωμαϊκών χρόνων που είχε ανακαλύψει ο Α. Σκιάς. Επίσης αποκαλύφθηκε εκ νέου το μοναδικό κατάλοιπο του ναού, τμήμα του αναλημματικού του τοίχου για τη συγκράτηση της επιχώσεως της κρηπίδας του, η κατασκευή του οποίου ήταν επιβεβλημένη λόγω της μεγάλης κλίσης του εδάφους **(2559/21-11-94: συνημ. αρ. 5)**.

Η τέως Γ΄ ΕΠΚΑ μετά το πέρας αυτής της έρευνας, εισηγήθηκε προς την Κεντρική Υπηρεσία του ΥΠΠΟ, την απαλλοτριώση του ακινήτου, που περικλείεται από τις οδούς Κούτουλα, Θωμοπούλου, Κεφάλου και την Λεωφόρο Αρδηττού με το σκεπτικό ότι ο χώρος αποτελεί τμήμα του κατεξοχήν ιστορικού τοπίου της πόλης των Αθηνών και ένα από τα ελάχιστα εναπομείναντα σημεία μνήμης της Κοίτης του Ιλισού **(Γ΄ΕΠΚΑ/Φ1/8/2613/25-11-1994: συνημ. αρ. 6)**. Σε συνέχεια, το Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο στην υπ΄ αρ. 4/24-1-95, 2η Συνεδρία του, γνωμοδότησε κατά πλειοψηφία υπέρ της απαλλοτριώσης των ιδιοκτησιών, για λόγους προστασίας και ανάδειξης των σωζόμενων καταλοίπων του μνημείου **(Απόσπασμα της αρ. Φ1/24-1-1995 Πράξη του ΚΑΣ 9-3-1995: συνημ. αρ. 7)**. Η δαπάνη της απαλλοτριώσης προβλεπόταν να καλυφθεί από την ΕΑΧΑ Α.Ε. μέσα από τις πιστώσεις του Έργου της Ενοποίησης των Αρχαιολογικών Χώρων της Αθήνας. Σε εφαρμογή των ανωτέρων, εκδόθηκε Κοινή Απόφαση των Υπουργών Οικονομικών και Πολιτισμού, για λόγους «δημόσιας ωφέλειας και ειδικότερα για την προστασία, συντήρηση και ανάδειξη του ναού της Αρτέμιδος Αγροτέρας» **(ΦΕΚ αρ. φύλλου 431/22-6-1995: συνημ. αρ. 7α)**.

Έως το 1999, το ακίνητο δεν είχε ακόμη περιέλθει στην κατοχή του Δημοσίου **(Ενημερωτικό Σημείωμα της Προϊσταμένης του Τμήματος Αρχαιολογικών Χώρων του ΥΠΠΟ, 16-3-1999: συνημ. αρ. 8)**. Το ίδιο έτος, το Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων (ΤΑΠΑ) με έγγραφό του **(ΤΑΠ. Α.Π 45/2-2-1999: συνημ. αρ. 9)**, γνωστοποίησε στο ΥΠΠΟ ότι το ποσό αποζημίωσης για την απαλλοτριώση του εν λόγω οικοδομικού τετραγώνου ανέρχεται σε 472.838.000 δρχ., με ημερομηνία λήξης της

προθεσμίας του 18μηνου για την καταβολή του, την 23η-8-1999. Επιπροσθέτως, ενημέρωσε ότι με δεδομένο τις εκκρεμείς υποχρεώσεις του ΤΑΠΑ δεν ήταν δυνατή η καταβολή του ανωτέρω ποσού. Με βάση τα παραπάνω πρότεινε την επανεισαγωγή του θέματος στο Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο, προκειμένου να συζητηθεί το θέμα της άρσης της σχετικής απόφασης απαλλοτρίωσης. Το θέμα προωθήθηκε από την Διεύθυνση Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων του ΥΠΠΟ προς τον τότε Υπουργό Πολιτισμού για τα περαιτέρω **(συνημ. αρ. 8)**.

Το 2002 με Κοινή Απόφαση των Υπουργών Οικονομικών και Πολιτισμού ΦΕΚ αρ. Φύλλου 78/12-2-2002, ορίστηκε η αυτοδίκαιη ανάκληση της αναγκαστικής απαλλοτρίωσης, που κηρύχθηκε με την ως άνω συνημμένη **αρ. 7α**, Κοινή Υπουργική Απόφαση, με την αιτιολογία ότι η απαλλοτρίωση δεν συντελέστηκε εμπρόθεσμα **(ΦΕΚ. Αρ. φύλλου 78/12-2-2002: συνημ. αρ. 10)**.

Η Γ' ΕΠΚΑ εν όψει της συζητήσεως του θέματος στο ΚΑΣ και λαμβάνοντας υπ' όψιν αφενός την μεγάλη οικονομική αξία του οικοδομικού τετραγώνου και αφετέρου τα αρχαιολογικά δεδομένα, τα οποία κατέδειξαν ότι ο ναός της Αρτέμιδος Αγροτέρας έχει καταστραφεί εκ θεμελίων ήδη από τον 18ο αι., διατύπωσε νέα εισήγηση προς την Κεντρική Υπηρεσία του ΥΠΠΟ **(Γ' ΕΠΚΑ/Φ1/8/486/8-2-2002: συνημ. αρ. 11)**. Ειδικότερα, πρότεινε να αποδεσμευτεί το μεγαλύτερο μέρος του χώρου, ώστε να απαλλοτριωθεί μόνο το τμήμα του βράχου με το ανάλημμα. Για την υπόλοιπη έκταση πρότεινε να υπάρξει από άλλο φορέα ειδική ρύθμιση, συμβατή με το περιβάλλον και την ιστορία της, ούτως ώστε να είναι δυνατή μια ελεγχόμενη μορφολογικά δόμηση στην περιοχή.

Οστόσο, το Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο στην υπ' αρ. 13/27-3-2002, Συνεδρία του, γνωμοδότησε κατά πλειοψηφία υπέρ της επανακήρυξης της απαλλοτρίωσης του συνόλου του οικοδομικού τετραγώνου, που περικλείεται από τη Λεωφόρο Αρδηττού, και από τις οδούς Κούτουλα, Θωμοπούλου και Κεφάλου στο Μετς για λόγους προστασίας του χώρου του Ιερού της Αγροτέρας Αρτέμιδος και του ευρύτερου περιβάλλοντος χώρου του **(Απόφαση ΚΑΣ συνεδρίαση υπ' αρ. 13/27-3-2002: συνημ. αρ. 12)**.

Στις 10-4-2002 όπως και στις 3-7-2002, οι ενδιαφερόμενοι κατάθεσαν τις υπ' αρ. πρωτ. **3340/11-4 2002 και 6188/3-7-2002** αντίστοιχα αιτήσεις προς το Υπουργείο Πολιτισμού **(συνημ. αρ. 13)** θέτοντας το θέμα της μη κλήσης τους, προς ακρόαση ενώπιον του ΚΑΣ, παρά το ρητό και έγγραφο αίτημά τους **(158/27-2-2002: συνημ. αρ. 13α)**. Για τον ως άνω λόγο ζητούσαν να επανεξεταστεί από το ΚΑΣ το θέμα της επανακηρύξεως ή μη του οικοδομικού τετραγώνου ως απαλλοτριωτέου. Στις 15-5-2003 η Διεύθυνση

Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων απαντώντας στο «Συνήγορο του Πολίτη», αναφέρει ότι οι ενδιαφερόμενοι εκ παραδρομής δεν εκλήθησαν να καταθέσουν τις απόψεις τους στο ΚΑΣ, διότι η υπόθεση εισήχθη εκτός Ημερησίας Διάταξης στο Συμβούλιο **(ΥΠΠΟ/ΓΔΑ/ΑΡΧ/Α1/Φ03/26403/1747/15-5-2003: συνημ. αρ. 14)**.

Το θέμα της επανακήρυξης ή μη αναγκαστικής απαλλοτρίωσης του οικοδομικού τετραγώνου, εξετάστηκε από το ΚΑΣ **(Απόφαση ΚΑΣ συνεδρίαση υπ' αρ. 32/2-7-2003: συνημ. αρ. 15)**. Τα μέλη του Συμβουλίου γνωμοδότησαν ομόφωνα υπέρ της απευθείας εξαγοράς ή απαλλοτρίωσης του συνόλου του οικοδομικού τετραγώνου που περιβάλλεται από τις οδούς Αρδηττού, Κούτουλα, Θωμόπουλου και Κεφάλου στο Μέγας για τους παρακάτω λόγους:

α). Για την προστασία των εγκειμένων αρχαιοτήτων και του περιβάλλοντος τους, δεδομένου ότι στο χώρο αυτό σώζεται το μοναδικό παρλίσιο τοπίο, με μικρό τμήμα του πρηνούς της αρχαίας κοίτης του Ιλισού, τμήμα βράχου και αναλήμματος του παρλίσιου Ιερού της Αρτέμιδος Αγροτέρας και μέρος νεκροταφείου της ύστερης αρχαιότητας.

β). Προκειμένου να ανασκαφεί και ο υπόλοιπος χώρος του οικοδομικού τετραγώνου, μετά την κατεδάφιση των παλαιών οικιών και να ερευνηθεί η συνέχεια του νεκροταφείου και του Ιερού, έτσι ώστε να προστατευθεί και να αναδειχθεί ο μοναδικής ιστορικότητας αυτός τόπος, ο οποίος περιβάλλεται από σημαντικά αρχαία μνημεία και χώρους, όπως το Ολυμπείο και οι λόφοι Άγρας και Αρδηττού και συνυπάρχει με σύγχρονα μνημεία αρχιτεκτονικής, όπως το Ζάππειο Μέγαρο και το Καλλιμάρμαρο.

Η ως άνω γνωμοδότηση του ΚΑΣ απεστάλη από την Διεύθυνση Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων (ΔΙΠΚΑ) του ΥΠΠΟ στη Διεύθυνση Απαλλοτριώσεων για να χειρισθεί το θέμα λόγω αρμοδιότητας **(ΥΠΠΟ/ΓΔΑΠΚ/ΑΡΧ/Α1/Φ03/56440/3768/29-9-2003: συνημ. αρ. 16)**. Συγχρόνως, η ΔΙΠΚΑ απέστειλε στο ΥΠΕΧΩΔΕ έγγραφο **(ΥΠΠΟ/ΓΔΑΠΚ/ΑΡΧ/Α1/Φ03/66737/4595/29-9-2003: συνημ. αρ. 17)**, ενημερώνοντας ότι προωθείται η διαδικασία αναγκαστικής απαλλοτρίωσης, ύστερα από την σχετική γνωμοδότηση του ΚΑΣ. Στο ίδιο έγγραφο, η ΔΙΠΚΑ απηύθυνε προς το ΥΠΕΧΩΔΕ το ερώτημα της δυνατότητας συμμετοχής του τελευταίου στην απαλλοτρίωση του εν λόγω οικοδομικού τετραγώνου. Σε απάντηση του το ΥΠΕΧΩΔΕ ενημέρωσε τη ΔΙΠΚΑ, ότι μπορεί να συμμετάσχει μόνο σε περίπτωση δημιουργίας κοινόχρηστων χώρων **(ΥΠΕΧΩΔΕ/13587/26-3-2004: συνημ. αρ. 18)**.

Στις 21-10-2003, η Διεύθυνση Απαλλοτριώσεων του ΥΠΠΟ απέστειλε προς το Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων (ΤΑΠΑ) την ως άνω συνημμένη αρ. 15, Γνωμοδότηση του ΚΑΣ μαζί με το σχετικό κτηματολογικό διάγραμμα, ζητώντας

βεβαίωση σχετικά με την ύπαρξη πίστωσης για την πληρωμή της απαλλοτριώσης. Η δαπάνη υπολογιζόταν σε δύο εκατομμύρια (2.000.000,00) ευρώ **(ΥΠΠΟ/ΑΠΑΛΛ./Φ.270/56469/1171/21-10-2003: συνημ. αρ. 19)**. Ο Πρόεδρος του ΤΑΠΑ, σε έγγραφό του προς τον τότε Υπουργό Πολιτισμού, ενημέρωνε ότι το Ταμείο αδυνατεί να καλύψει την απαλλοτριώση, καθώς πρόκειται για ένα από τα ακριβότερα ακίνητα της πόλης των Αθηνών, λόγω της θέσης του και της εξαιρετικής θέας προς την Ακρόπολη **(ΤΑΠ. Α.Π./159/24-10-2003: συνημ. αρ. 20)**.

Στις 26-2-2004 οι ενδιαφερόμενοι κατέθεσαν στην Γ' ΕΠΚΑ αίτηση για την έκδοση οικοδομικής αδείας **(ΥΠΠΟ/ΓΔΑΠΚ/ΔΠΚ/17150/1133/26-2-2004: συνημ. αρ. 21)**. Η αρμόδια Εφορεία Αρχαιοτήτων απάντησε προς τους ενδιαφερόμενους ότι δεν είναι δυνατόν να χορηγήσει τη ζητούμενη έγκριση, λόγω του ότι το συγκεκριμένο οικοδομικό τετράγωνο βρίσκεται σε διαδικασία απαλλοτριώσης. Ενημέρωσε, επίσης, τους ιδιοκτήτες ότι πρέπει να μεριμνήσουν για την κατεδάφιση των ετοιμόρροπων και εγκαταλελειμμένων κτισμάτων που βρίσκονταν στο οικοπέδο τους, όπως είχε ζητηθεί και με σχετικά έγγραφα του τμήματος Αυθαιρέτων - Επικίνδυνων της Δ/σης Πολεοδομίας ήδη από το 1999, λόγω επικινδυνότητας **(Γ'ΕΠΚΑ/Φ1/8/828/17-3-2004: συνημ. αρ. 22)**.

Για το θέμα της αναγκαστικής απαλλοτριώσης η ΔΠΚΑ απέστειλε, εκ νέου, έγγραφο προς το ΤΑΠΑ προκειμένου να πληροφορηθεί, εάν υπάρχει σχετική πίστωση **(ΥΠΠΟ/ΓΔΑΠΚ/ΑΡΧ/Α1/Φ03/27402/1846/29-3-2004: συνημ. αρ. 23)**.

Στις 27-9-2004 με νέα αίτησή τους, οι ενδιαφερόμενοι ζήτησαν την αναπομπή της υπόθεσης στο ΚΑΣ. Ειδικότερα, ζήτησαν την άμεση απελευθέρωση του οικοδομικού τετραγώνου, λαμβάνοντας υπ' όψιν το ατελέσφορο της διαδικασίας απαλλοτριώσης, λόγω έλλειψης σχετικών κονδυλίων **(ΥΠΠΟ/ΓΔΑΠΚ/72363/9545/28-9-2004: συνημ. αρ. 24)**.

Σε σχετική απάντηση προς την ΔΠΚΑ, η αρμόδια Γ' ΕΠΚΑ πρότεινε να προχωρήσει η καθαίρεση όλων των ετοιμόρροπων κτισμάτων, χωρίς τη χρήση μηχανικών μέσων. Στη συνέχεια, πρότεινε να καθαρισθεί ολόκληρος ο χώρος και να ερευνηθούν όλα τα μη ερευνημένα τμήματα του οικοδομικού τετραγώνου. Ανάλογα με τα αποτελέσματα της έρευνας και όταν η εικόνα του χώρου θα ήταν απολύτως ξεκαθαρισμένη, θα ήταν δυνατή η λήψη μίας οριστικής απόφασεως σχετικά με την ανέγερση ή μη και υπό ποιους όρους, εντός του οικοδομικού τετραγώνου **(Γ'ΕΠΚΑ/Φ3/1/5127/7-12-2004: συνημ. αρ. 25)**. Σε συνέχεια της ως άνω συνημμένης αρ. 25, εισήγησης της Εφορείας, η ΔΠΚΑ προώθησε την επανεισαγωγή του θέματος στο ΚΑΣ και ενώ είχε προηγηθεί αυτοψία στο ακίνητο από την Ολομέλεια του Κεντρικού Αρχαιολογικού Συμβουλίου. Στην υπ' αριθ. 40/19-10-2005 Συνεδρία, το Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο γνωμοδότησε, κατά

πλειοψηφία, υπέρ της πραγματοποίησης ανασκαφικής έρευνας, αφού καθαιρεθούν τα υπάρχοντα κτίσματα, στο οικοδομικό τετράγωνο, με τους εξής όρους (**ΚΑΣ συνεδρίαση 40/19-10-2005: συνημ. αρ. 26**):

1. Να δοθεί η γραπτή συναίνεση των φερομένων ιδιοκτητών του εν λόγω οικοδομικού τετραγώνου, για να γίνει η καθαίρεση των κτηρίων και η ανασκαφική έρευνα.
2. Οι παραπάνω ενέργειες να καλυφθούν με δαπάνη του Υπουργείου Πολιτισμού.
3. Η καθαίρεση των κτισμάτων και η ακολουθήσασα ανασκαφική έρευνα να διεξαχθούν από την αρμόδια Γ' ΕΠΚΑ, παρουσία πολιτικού μηχανικού της Διεύθυνσης Αναστήλωσης Αρχαίων Μνημείων.
4. Να περισυλεγεί τυχόν αρχαίο οικοδομικό υλικό, εντοιχισμένο στα υπό καθαίρεση ακίνητα.
5. Αφού διεξαχθεί ανασκαφική έρευνα, το θέμα να επανέλθει στο ΚΑΣ.

Συνακόλουθα, εκδόθηκε η Υπουργική Απόφαση (**ΥΠΠΟ/ΓΛΑΠΚ/ΑΡΧ/Α1/Φ3/88473/4359/31-10-2005: συνημ. αρ. 27**). Όσον αφορά στον όρο για την καθαίρεση των ετοιμόρροπων κτισμάτων, από τον οποίο απουσιάζει η πρόβλεψη, για την κατεδάφιση των κτηρίων χωρίς την χρήση μηχανικών μέσων, η Γ' ΕΠΚΑ σε απάντηση σε εξώδικη διαμαρτυρία του Εξωραϊστικού Συλλόγου «Αρδηττός», αναφέρει τα εξής (**Γ' ΕΠΚΑ/Φ1/8/6511/19-12-2005: συνημ. αρ. 28**): Η θέση των ετοιμόρροπων κτισμάτων σε πολύ υψηλότερο επίπεδο από τη Λεωφόρο Αρδηττού, αλλά και η άμεση γειτνίασή τους με κατασκευές καθιστούν την πρόσβαση μηχανημάτων αδύνατη. Συνεπώς, οι εργασίες καθαίρεσης θα γίνουν αποκλειστικά με εξειδικευμένο προσωπικό, το οποίο θα αναλάβει τον αρχαιολογικό καθορισμό, που θα ακολουθήσει. Στο εν λόγω έγγραφο αναφέρεται, επίσης, ότι όλες οι εργασίες στο χώρο θα γίνουν υπό την άμεση εποπτεία Αρχαιολόγου της Γ' ΕΠΚΑ και Μηχανικών της Διεύθυνσης Αναστήλωσης Αρχαίων Μνημείων. Συνεπώς, η αναφορά ή μη του συγκεκριμένου όρου από την Υπουργική Απόφαση, δεν διαφοροποιεί σε τίποτα τον τρόπο και τις μεθόδους εκτέλεσης όλων των εργασιών που αναφέρονται σε αυτήν.

Το 2006, σε εφαρμογή των όσων προβλέπονται στην ως άνω συνημμένη αρ. 27 Υπουργική Απόφαση, και μετά από σχετική χρηματοδότηση του ΥΠΠΟ (60.000 χιλ. ευρώ), πραγματοποιήθηκε από την Γ' ΕΠΚΑ η καθαίρεση τριών εκ των πέντε ετοιμόρροπων κτηρίων παρουσία αρχαιολόγου της Γ' ΕΠΚΑ και πολιτικού μηχανικού της Δ/σης Αρχαίων Μνημείων. Το 2007, εγκρίθηκε από το ΥΠΠΟ συμπληρωματική πίστωση (50.000 χιλ. ευρώ), για την αποπεράτωση της καθαίρεσης των εναπομεινάντων δύο

κτηρίων. Διενεργήθηκε πρόχειρος μειοδοτικός διαγωνισμός, έγινε η ανάθεση στον μειοδότη, αλλά η διαδικασία ακυρώθηκε λόγω καθυστέρησης των απαραίτητων διαδικασιών αδειοδότησης από την Πολεοδομία και το ΥΠΕΧΩΔΕ (**Γ'ΕΠΚΑ/Φ1/8/607/5-2-2008: συνημ. αρ. 29**).

Κατά την κατεδάφιση των ετοιμόρροπων κτηρίων, εντοπίστηκε και περισυνελέγη ελάχιστο αρχιτεκτονικό υλικό, προερχόμενο ενδεχομένως από αρχαία ή παλαιοχριστιανικά μνημεία της περιοχής, εντοιχισμένο ως οικοδομικό υλικό στους τοίχους των οικιών των αρχών του 20^{ου} αι., το οποίο και μεταφέρθηκε προς φύλαξη στις αποθήκες της αρμόδιας Εφορείας (**Γ'ΕΠΚΑ/Φ1/8/206/9-1-2008: συνημ. αρ. 30**).

Οι ανασκαφές άρχισαν το 2010, με μακρά διαστήματα παύσεως, λόγω εκτάκτων αναγκών της Υπηρεσίας και ολοκληρώθηκαν στις 17-6-2015.

Κατά τη διάρκεια της ανασκαφής ήρθαν στο φως τα παρακάτω αξιόλογα ευρήματα (**αναφορά του ανασκαφέα, κ. Γ. Μιχαλόπουλου: συνημ. αρ. 31**):

1) Τμήμα τοίχου, πιθανώς περιβόλου του ρωμαϊκού-υστερορωμαϊκού νεκροταφείου, ο οποίος έχει κατεύθυνση ΝΔ-ΒΑ και τέμνει περίπου στο μέσον το οικοπέδο, που ορίζει το νεκροταφείο προς τα ανατολικά και βρίσκεται υψομετρικά περίπου δύο (2) μέτρα ψηλότερα από τις ταφές, τις οποίες περιβάλλει.

2) Οκτώ νέες ταφές της ίδιας περιόδου, πέραν των 35 συνολικά ταφών, που ερευνήθηκαν από τον αρχαιολόγο Σκιά το έτος 1897, οι οποίες ήταν διαταραγμένες από τις νεώτερες κατοικίες του 19^{ου} και 20^{ου} αι.

3) **Ορύγμα θεμελίωσης ναού κλασικών χρόνων**, στο ΝΑ τμήμα του οικοπέδου, με κατεύθυνση Α-Δ και ορατές διαστάσεις 17,50μ.×10,00μ. Εντός του ορύγματος (πλάτους 1,20μ.) εντοπίστηκαν, κατά χώραν, οκτώ λιθόπλινθοι από υπόλευκο πορώλιθο (Φεβρουάριος 2014). Επιπλέον, αποκαλύφθηκε προς τα δυτικά δρόμος, διαστάσεων 14,20μ.×10,00μ., τμήμα του οποίου είναι λαξευμένο στο φυσικό βράχο (ασβεστόλιθο).

Στα κινητά ευρήματα περιλαμβάνονται:

1) Ιδιαίτερως μεγάλη ποσότητα αναθηματικών μικύλλων αγγείων κλασικών χρόνων (περίπου 3.000 βάσεις και ορισμένα ακέραια), αντίστοιχων με εκείνα που έχουν ανακαλυφθεί στο Ιερό της Δήμητρος στην Ελευσίνα.

2) Τέσσερα τμήματα αναθηματικών αναγλύφων, εκ των οποίων τα δύο σώζουν ανάγλυφη παράσταση καθημένου θεού που κρατά σκήπτρο. Επειδή το ένα σώζεται σχεδόν ακέραιο, έγινε δυνατή η ταύτισή του με ανάθημα στον Δία Μειλίχιο. Παρόμοιο ανάγλυφο είχε βρεθεί και σε ανασκαφή στην κοίτη του Ιλισού (Α. Σκιάς, «Ανάγλυφα εκ τῆς ἐν τῇ κοίτῃ τοῦ Ἰλισοῦ ἀνασκαφῆς», *ΑΕ* 1894, 133-137). Την ταύτισή του επιβεβαιώνουν και τα

ενεπίγραφα αναθηματικά ανάγλυφα από τον Πειραιά που φυλάσσονται στο Αρχαιολογικό Μουσείο Πειραιώς και στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο. Ένα παλαιό εύρημα, μικρό θραύσμα αναγλύφου με παράσταση ένθρονου θεού, είχε ερμηνευθεί από τον Α. Σκιά ως ανάθημα σε Δία Φίλιον ή Μειλίχιον (Α. Σκιάς, «Άνασκαφαι παρὰ τὸν Ἴλισόν», *ΠΑΕ* 1897, 83-84, πίν. Α΄).

3) Δύο ενεπίγραφα θραύσματα που αναφέρονται στο Δία Μειλίχιο.

4) Ενεπίγραφο θραύσμα αναθηματικού κιονίσκου αφιερωμένο στο Δία Μειλίχιο (Ιούνιος 2014).

Η ανακάλυψη του ενεπίγραφου θραύσματος επιβεβαίωσε τις ήδη υπάρχουσες από την εύρεση των αναγλύφων υπόνοιες ότι στον ανακαλυφθέντα ναό ετελείτο λατρεία του Διός Μειλιχίου, καθώς η επιγραφική μαρτυρία ήταν η καθοριστική για την ταύτιση της λατρείας. Στο Δία Μειλίχιο ήταν αφιερωμένη στην Αθήνα, από τα αρχαϊκά χρόνια, η μεγαλύτερη εορτή του Διός, τα *Διάσια*, που προσείλκυαν πιστούς από πολλά μέρη της Αττικής και εορτάζονταν πανδημεί δέκα ημέρες μετά τα Ανθεστήρια, στις 23 του μηνός Ανθεστηριώνος, στο ιερό του Δία στις όχθες του Ιλισού ποταμού -πανάρχαιος τόπος λατρείας των χθόνιων θεοτήτων-, έξω από τα τείχη της πόλης, όπως μαρτυρεί ο Θουκυδίδης (Ιστορία, 1, 126, 6: «*Διὸς ἑορτὴ Μειλιχίου μεγίστη*»), ο Αριστοφάνης (Σχολ. Αριστοφάνους Νεφέλες, 408d.1) και το ημερολόγιο θυσιών του δήμου Ερχιάς (*SEG* 21:541). Η δημοσίευση των αρχαιολογικών στοιχείων που έχουν προκύψει από την ανασκαφή θα προσφέρει νέα τοπογραφικά δεδομένα αναφορικά με τη θέση τόσο του ιερού του Μειλιχίου Διός, όσο και του Μητρώου εν Άγραις, η οποία και αποτελεί σοβαρό ζήτημα της έρευνας. Δεν μπορεί, ωστόσο, να αποκλεισθεί η συλλατρεία (βλ. G. Lalonde, *Horos Dios. An athenian shrine and cult of Zeus*, Leiden 2006, 59-62) της πανάρχαιας χθόνιας Δήμητρας και του χθόνιου Διός, διότι στα Μικρά ή εν Άγραις Μυστήρια ο Ζευς Μειλίχιος φαίνεται ότι διαδραμάτιζε σημαντικό ρόλο, καθώς λατρευόταν και ως θεός της ευφορίας των χωραφιών με τα επίθετα *Γεωργός*, *Καρποδότης* και *Οπωρέας*.

ΕΙΣΗΓΗΣΗ

Παρ' ότι η αρμόδια Εφορεία διαχρονικά πρότεινε την **απαλλοτρίωση** του χώρου στο σύνολό του, για την **προστασία και ανάδειξή του**, λόγω της **ιστορικότητας** του τόπου και της **ιδιαίτερης σημασίας** του τόσο στη λατρεία, όσο και στη συμπλήρωση του τοπογραφικού χάρτη της ανατολικής όχθης του Ιλισού, εκτός των τειχών της πόλεως των Αθηνών, σήμερα, εν έτει 2018, και δεδομένης της αποσπασματικής διατήρησης του

σημαντικότερου μνημείου του χώρου, του ναού του Διός Μειλιχίου (όρυγμα θεμελίωσης και οχτώ λιθόπλινθοι), της ιδιαίτερας υψηλής αντικειμενικής αξίας του ακινήτου (περί τα 2.200.000 ευρώ, **συνημ. αρ. 32**) και της γενικότερης συγκυρίας, στην οποία βρίσκεται η χώρα, η Εφορεία αντιμετωπίζοντας με πνεύμα ρεαλισμού ένα πρόβλημα χρονίζον επί μισό αιώνα περίπου, που έχει δημιουργηθεί κυρίως εξαιτίας του μεγάλου οικονομικού κόστους, **εισηγείται** την υπό όρους δόμηση του ακινήτου, με την παράλληλη διατήρηση και ανάδειξη των αρχαιολογικών καταλοίπων του χώρου. Τούτο θα γίνει δυνατόν κατόπιν εμπειριστατωμένης αρχιτεκτονικής μελέτης, η οποία θα πρέπει να εξετασθεί ξανά από το Κ.Α.Σ.

Μετά τα ανωτέρω παρακαλούμε για τις δικές σας ενέργειες.

Συνημ.: Ο φάκελος της υπόθεσης

Η Διευθύντρια της Εφορείας

ΕΛΕΝΗ Σπ. ΜΠΑΝΟΥ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΟΣ PhD